DISCURS ŞI REPREZENTARE SOCIALĂ ÎN CRONICA LUI ION NECULCE: IMAGINEA GRECULUI

LILIANA HOINĂRESCU[1]
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti

DISCOURS ET REPRÉSENTATION SOCIALE DANS LA CRONIQUE DE ION NECULCE: L'IMAGE DU GREC

Resumé

Le but de cette étude est d'apporter une nouvelle perspective critique et analytique dans un domaine interdisciplinaire où s'entrecroisent la littérature comparée, l'histoire des mentalités, l'anthropologie et la psychologie sociale. En utilisant les concepts les instruments d'analyse de la pragmatique, rhétorique et théorie d'argumentation, nous nous proposons de relever les principales stratégies et procédés discursifs à l'aide desquels l'image du grec est reflétée dans la culture roumaine du XVIIIe siècle, à partir d'un texte classique, la chronique de Ion Neculce. Nous considérons qu'une telle analyse discursive intégrée peut ajouter une dimension nouvelle et profitable aux études d'imagologie historique et littéraire.

Mots-clé : *discours, image, mentalité collective, idéologie, stéréotype, cliché, ethos, polyphonie, présuppositions.*

1. Introducere

Constituită la intersecţia unor discipline precum literatura comparată, istoria mentalităţilor, antropologia şi psihologia socială, imagologia studiază structurile imaginare ale unei colectivităţi, reprezentările mentale prin care

[1] **Liliana Hoinărescu** este cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Este doctor în filologie al Universităţii din Bucureşti, din 2005, cu teza *Structuri şi strategii ale ironiei în proza postmodernă românească*, publicată, în 2006, la Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă a Academiei Române. Principalele domenii de interes: lexicologie şi lexicografie, pragmatică lingvistică şi literară, analiza discursului, analiza conversaţiei, stilistică şi poetică, teoria argumentării, semiotică. A publicat mai multe articole şi studii în revistele de specialitate şi în volumele colective ale unor manifestări ştiinţifice din ţară şi din străinatate şi a coordonat volumul al IV-lea al *Micului Dicţionar Academic* (*MDA*). În prezent, lucrează la *Dicţionarul Limbii Române* (*DLR*) şi colaborează la diverse proiecte de cercetare privind analiza discursivă a limbii române; e-mail: liliana_hoinarescu@hotmail.com / lilianahoinarescu@gmail.com

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

aceasta se defineşte şi se legitimează. Relația identitate/alteritate rămâne o temă privilegiată, adesea subliniată univoc, deşi absolutizarea unei conceptualizări în termeni exclusiv dihotomici nu este agreată de toți cercetătorii. Ca domeniu instituit prin texte (ficționale sau non-ficționale)[2], imagologia nu poate face însă abstracție de metodele moderne de analiză literară în sens larg, în special de analiza discursului. În fapt, înainte ca această nouă disciplină să fie recunoscută şi acreditată, fie ca ramură a ştiințelor sociale[3], fie a literaturii comparate[4], studiile lui Mihail Bahtin privind limbajul ca actualizare discursivă, în relațiile sale cu reprezentările sociale şi ideologia, precum şi reflecțiile lui Roland Barthes asupra codurilor sociale şi opiniei publice/comune (*doxa*)[5] au creat un cadru metodologic pentru interpretarea ideologemelor, a imaginii mentale stereotipe formate în şi prin discurs. Pe de altă parte, limbajul are nu numai capacitatea de a impune o reprezentare, ci şi capacitatea de a o coda. Structurile mentale, prejudecățile şi tabuurile sociale se dezvăluie în forme implicite, presupuse, dincolo de alegerile şi configurațiile avansate intenționat de autor.

Pornind de la aceste premise teoretice, în articolul de față ne propunem să relevăm principalele mijloace discursive prin care imaginea străinului, în mod special a grecului, este reflectată în cultura română a secolului al XVIII-lea, în cronica lui Ion Neculce. Vom avea în vedere o analiză integrată a discursului, care va utiliza concepte din pragmatică, retorică şi argumentare. Considerăm că o astfel de analiză aplicată, mai accentuat lingvistică, poate adăuga o dimensiune nouă şi profitabilă studiilor de imagologie istorică sau literară.

2. Contextul ideologic

Imaginea grecului în cronica lui Neculce este una construită în termeni negativi. Este un aspect subliniat de majoritatea comentatorilor, care au evidențiat fie virulența perspectivei negative până la o atitudine xenofobă, fie talentul narativ cu care Neculce a ştiut să o disimuleze şi să o convertească într-o direcție morală. Ar fi totuşi simplist să reducem această reprezentare la una xenofobă prin definiție şi să aplicăm aici criteriul arhetipal al „străinului" ca inamic, a cărui simplă imixtiune stârneşte aprehensiune, teamă şi resentimente. Grecul este o prezență constantă în cronica lui Neculce, el însuşi grec după genealogie (doar bunica din partea mamei era bucovineancă) şi având legături

[2] Vezi Amossy/Herschberg Pierrot 1997: 62-66, cap. *Texte, Imaginaire, Société.*

[3] Imagologia istorică a fost recunoscută oficial ca disciplină în 1985 la Stuttgart, în cadrul celui de al XVI-lea Congres Internațional de Ştiințe Istorice.

[4] Pentru relația dintre aceste discipline, vezi Duțu 1982, Pageaux 1994.

[5] Vezi Barthes 1957, *apud* Amossy/Herschberg Pierrot 1997: 63: «La doxa, c'est l'Opinion publique, l'Esprit majorité, le Consensus petit-bourgeois, la Voix du Naturel, la Violence du Préjugé.»

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

strânse cu familia Cantacuzinilor (mama sa, Catrina Cantacuzino, era fiica vistiernicului Iordache Cantacuzino)[6]. În aceste condiţii, chiar termenul antigrecism devine unul inexact şi anacronic. De aceea, se cuvine să definim, în linii generale, contextul mental şi ideologic în care se produce disocierea *noi* versus *ceilalţi*.

Ştim că Neculce opune în cronica sa boierii şi domnitorii „pământeni" celor străini, adică greci. Termenul „pământean" trebuie înţeles nu în sens etnic, Neculce fiind el însuşi născut din părinţi de origine greacă, ci în relaţie cu modul în care cei desemnaţi astfel se raportau la ţară: interveneau aici atât considerente obiective (dacă se născuseră în Ţările Române, dacă cunoşteau limba şi obiceiurile), dar şi subiective (o atitudine favorabilă boierimii locale, politica fiscală promovată, criterii la care Neculce este deosebit de sensibil). Legitimitatea nu este aşadar conferită de distincţia etnic român vs. etnic grec, ci de distincţia autohton „pământean" vs. non-autohton, grec ţarigrădean[7]. Ea se poate traduce sub forma unei lupte de interese între primii veniţi, grecii împământeniţi, şi ultima generaţie de greci, încă neasimilată.

Este interesant de văzut cum se raportează Neculce la ceilalţi străini pe care îi invocă. Aceştia sunt desemnaţi cel mai adesea în termeni generici, neangajanţi: Svedul, Turcul, Moscalul, Neamţul, Franţuzul. Obligat să trăiască în exil, în suita domnitorului Dimitrie Cantemir la curtea lui Petru cel Mare, Neculce descrie starea de pribeag fără resentimente, considerând-o drept o formă obiectivă de suferinţă morală a celui nevoit să-şi părăsească ţara şi să depindă de bunăvoinţa străinilor. Cu totul altfel stau lucrurile, după cum ştim, când este vorba de greci. Grecii sunt indivizi de mijloc, cu un statut mutabil, ei pot deveni oricând autohtoni printr-o atitudine corectă şi prin mezalianţe, sau pot rămâne străini, când acţionează în favoarea lor şi a grupului din care fac parte, în opoziţie cu interesele boierimii locale. Disocierea de clasă socială este la Neculce la fel de tranşantă, mojicii sau prostimea fiind priviţi cu dispreţ, iar măsurile domnitorilor străini în favoarea oamenilor de rând tratate cu rezervă şi chiar cu ostilitate.[8]

Pentru Neculce, străinul este cel care se opune aristocraţiei locale. El poate fi un alogen sau un autohton. În epoca sa, alogenii ameninţau interesele şi privilegiile acestui grup, de aceea grecii devin ţinta comentariului său devalorizant. Nu este de altfel nimic nefiresc pentru aristocratul medieval să identifice interesele ţării sale cu interesele clasei conducătoare, din care el însuşi făcea parte.[9]

---

6 Mazilu 1991: 48; 2005: 155.

7 Şi în *Letopiseţul Cantacuzinesc* se face distincţia între Cantacuzini „boieri pământeni" şi grecii veniţi de curând în ţară (Mazilu 1991: 48).

8 Vezi şi comentariul făcut de Gabriel Ştrempel (1982: 86), în *Introducerea* ediţiei din 1982.

9 Vezi Georgescu (1992: 128): „Cele dintâi texte aveau de obicei tendinţa de a confunda patriotismul cu interesele boierilor şi patria cu statul boieresc- [...]".

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

3. Retorică şi argumentare

3.1. Ethosul ca strategie discursivă. Construcția identității prin discurs

În această secțiune, vom ilustra mijloacele retorice şi discursive cu ajutorul cărora Neculce îşi construieşte identitatea discursivă, mai ales ethosul de credibilitate, esențial pentru discursul istoriografic. Distincția tripartită *ethos*, *logos*, *pathos* a fost, după cum se ştie, stabilită de Aristotel, atunci când vorbeşte despre „cele trei feluri de dovezi procurate cu ajutorul discursului" (*Retorica* I: 1356 a). Logosul este partea rațională a construcției retorice, în timp ce ethosul şi pathosul, dispuse simetric pe axa enunțiativă, cuprind tehnicile de persuadare care acționează pe cale psihologică sau emoțională. Ethosul se referă la mijloacele care asigură construcția imaginii de sine a oratorului – credibilitate, competență, bună-credință –, în timp ce pathosul include mijloacele prin care se exploatează reacțiile afective ale auditorilor.

S-a făcut legătura dintre ethos şi imaginarul social. Chestiunea identității discursive este filtrată de reprezentările sociale: „nu există altă realitate a subiectului vorbitor decât aceea permisă de reprezentările care circulă într-un grup social dat, reprezentări configurate în structuri imaginare «sociodiscursive»" (Charaudeau 2005: 90, trad. noastră). Ethosul se referă la o „corporalitate subiectivă", este o proiecție pe care oratorul, cronicarul politic în cazul nostru, o configurează, proiecție care se adaptează aşteptărilor şi reprezentărilor mentale ale unui anumit public.

Ethosul de credibilitate diferă, aşa cum a fost subliniat, în funcție de tipul discursiv. Pentru autorul unui discurs istoriografic, credibilitatea este presupusă, spre deosebire de discursul politic unde informațiile transmise trebuie să se dovedească exacte (cf. Charaudeau 2005: 92).

Câteva dintre strategiile de construire a ethosului de credibilitate vor fi discutate în cele ce urmează.

3.1.1. Angajamentul etic. Sinceritatea şi buna-credință a cronicarului trebuie să fie probate prin diverse competențe: seriozitate, cunoştințe, legitimitate. Pe lângă acestea, angajamentul direct luat de narator privind veridicitatea datelor istorice, precum şi obiectivitatea evaluărilor sale are un efect persuasiv de ordin moral şi emoțional asupra receptorilor:

(1) „[...] iară de la Duca-vodă cel bătrân înainte, până unde s-a vidè, la domnia lui Ion-vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod a nemărui, ce au scris sângur, dintru a sa ştiință, cât s-au tâmplat de au fost în viiața sa. Nu i-au mai trebuit istoric strein să citească şi să scrie, că *au fost scrisă în inima sa. Deci vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul mieu, să priimiți, să nu gândiți că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tâmplat, cu*

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

> *adevăr s-au scris.* Doar niscaiva veleaturi a anilor de s-or fi greşit, iară celelalte întru adevăr s-au scris" (p. 4).

Se stabileşte astfel un pact de încredere sau de credibilitate între cronicar şi cititor; un astfel de angajament creează o emoţie şi o impresie favorabilă asupra receptorului, chiar dacă naratorul nu este întotdeauna sincer. În literatura istoriografică premodernă (de altfel, şi în cea ficţională) un astfel de pact de încredere nu era presupus, ci trebuia instituit prin lungi protocoale discursive în care scriitorul îşi motiva demersul şi încerca să obţină bunăvoinţa cititorilor. *Predoslovia* sau *Cuvântul către cititori* erau secvenţe paratextuale obligatorii, cu un rol pragmatic precis (cf. Genette 1987: 256).

3.1.2. Dubla legitimitate. Raportarea la tradiţie. Legitimitatea era o condiţie importantă pentru orizontul de aşteptare al publicului din secolul al XVIII-lea, o epocă în care cronicarul trebuie să se dovedească un membru activ al comunităţii, un bun cunoscător al tradiţiilor acesteia. În *Predoslovie*, secvenţă cu caracter metadiscursiv[10], Neculce se situează explicit, într-o dublă descendenţă: savantă, amintind de cronicile anterioare ale lui Ureche, Miron Costin şi Nicolae Costin, dar şi populară, prin includerea documentului oral, folcloric. Această dublă legitimitate asigură autoritatea şi seriozitatea vocii discursive[11]. Pentru publicul lui Neculce, aflat într-o perioadă premodernă sau prepozitivistă, desigur forţa persuasivă a cuvântului transmis de tradiţie era superioară. Neculce procedează exemplar, plasând cronica sa în continuarea legendelor numite generic *O samă de cuvinte*. Se creează un efect intertextual, autoritatea cuvântului transmis de tradiţie transferându-se asupra cronicii care se scrie. Ascendentul moral al acestor legende sau „povestiri exemplare" (astăzi le-am numi „legende urbane") nu ţine de relaţia lor directă cu adevărul istoric. În cazul miturilor de circulaţie orală, pe care orice societate, inclusiv cea modernă, tinde să şi le creeze, criteriul adevărului este un criteriu pur social: *e adevărat ceea ce înţelegerea colectivă consideră adevărat* (Kapferer 1993: 71, în italic în orig.). Însă nimic nu caracterizează o comunitate mai bine decât vocea difuză a opiniei publice, un fel de rezultantă a recţiilor mentale şi afective ale indivizilor care o alcătuiesc. Aceste povestiri sunt acreditate şi „realiste" nu prin relaţia lor directă cu adevărul, ci prin faptul că descriu imaginarul colectiv,

[10] Vezi Hyland (2005: 4): „Metadiscourse thus offers a framework for understanding communication as social engagement. It illuminates some aspects of how we project ourselves into our discourses by signalling our attitude towards both the content and the audience of the text. With the judicious addition of metadiscourse, a writer is able not only to transform what might otherwise be a dry or difficult text into coherent, reader-friendly prose, but also to relate it to a given context and convey his or her personality, credibility, audience-sensitivity and relationship to the message".

[11] „[...] în orice grup de referinţă, eficacitatea persuasivă a unei comunicări depinde de încrederea care se acordă sursei" (Kapferer 1993: 84).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

caracterizează mentalitatea grupului care le-a generat şi vehiculat[12]. Colectivitatea recunoaşte nu faptele, ci relatările acestor fapte potrivit propriilor norme socioculturale, şi prin acestă recunoaştere validează implicit autoritatea sursei, dreptul cronicarului de a le transmite.

3.1.3. Acordul prealabil cu receptorul[13]. Prin raportarea la tradiție, Neculce atinge un dublu obiectiv, îşi probează autoritatea auctorială şi, totodată, creează un parteneriat discursiv cu receptorul său. În orice argumentare, vorbitorul trebuie să stabilească un acord prealabil cu receptorul, în termeni pragmatici, să instituie teritoriul comun de discurs, să desemneze acel decupaj enciclopedic care indică presupoziții şi valori comune între el şi receptor. Predoslovia, ca formă metadiscursivă, permite tocmai instituirea acestui raport prin adresarea directă[14]:

> (2) „Deci, *fraților cetitorilor*, cu cât veți îndemna a ceti pre acest letopisăț mai mult, cu atâta veți şti a vă feri de primejdii şi veți fi mai învățați a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste" (p. 3).

Simpla adresare însă, deşi formulată în termeni afectivi, rămâne un procedeu retoric convențional, dacă nu este consolidată de invocarea valorilor comune cu care receptorul poate efectiv să se identifice şi prin care poate să valideze autoritatea cronicarului, legitimitatea lui de a i se adresa. Strategiile politeții pozitive sunt aici accentuate, pe de o parte prin includerea cititorilor în grupul de referință al emițătorului, şi, pe de altă parte, prin presupunerea şi afirmarea teritoriului comun de discurs. Este cunoscut că bârfa este o strategie a politeții pozitive, prin care membrii unei comunități se recunosc ca parteneri, îşi demonstrează cunoştințele şi valorile comune (cf. Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 83). Chiar acesta este rolul pragmatic al povestirilor din *O samă de cuvinte* sau al relatărilor anecdotice incluse în cronică, multe dintre ele constituind baza unui scenariu istoric oficializat astăzi: ele pot fi privite ca o formă superioară de colportaj al unor legende sau anecdote populare, efectul de conivență discursivă instituindu-se şi la alte generații de cititori.

---

[12] Observațiile făcute de Cécile Cavillac privind literatura ficțională medievală, sunt aplicabile şi aici, în această perioadă granița dintre ficțional şi factual nefiind clar delimitată pentru imaginarul colectiv: „ Încă din epoca medievală, povestirea ficțională este concepută drept imitație a singurei realități care putea imita limbajul, adică limbajul însuşi. Aceasta presupune a reproduce nu „viața", ci „spusele" despre viață: glume, anecdote transmise oral, poveşti şi povestiri legendare înscrise în patrimoniul imaginarului colectiv cu statutul ambiguu de acțiuni acreditate" (cf. Cavillac 1995: 24).

[13] Vezi Breton 2003: 115: „**Accord préalable**: Dans le domaine de la communication argumentative, certains éléments déjà admis par l'auditoire constituent le point de départ de la construction des arguments par l'orateur". Pentru o discuție detaliată, vezi şi Amossy 2000: 89.

[14] Pentru relația autor-cititor la cronicarii moldoveni, vezi şi Ionescu-Ruxăndoiu 1997: 121.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

3.1.4. Declinarea responsabilității discursive. Intertextualitatea / polifonia discursivă. Tehnica intertextuală îi permite lui Neculce, în toată cronica, să-şi decline responsabilitatea enunțiativă directă în cazul unor aserțiuni care ar putea să-i compromită credibilitatea. El ar putea să inventeze sau să amendeze tendențios unele întâmplări, însă maschează această posibilă imixtiune prefațând enunțurile prin secvențe modalizante, metadiscursive (modalizare în discurs secund[15]), atribuind judecățile unei voci difuze, publice, pe care cronicarul nu face decât să o consemneze. Cel mai adesea secvențele modalizante, introductive, cuprind un verb *dicendi*: „precum dzicŭ unii“ (p. 10), „precum dzicŭ unii, [...] iar alții dzicŭ“ (p. 14), „oamenii aşè povestescu“ (p. 8, 17), ,,aşè vorbăscu oamenii” (p. 12, 13), „aşè dzicŭ oamenii“ (p. 14).

Să observăm în citatul următor randamentul ironic al acestei tehnici intertextuale:

> (3) „Numai Dumnedzeu este mult milostiv, iar apoi de sârgu întoarce mila sa, că îndată s-au războlit Grigorii-vodă şi au murit. *Năroculu Cantacuzineştilor! Dzicŭ unii* să să fie agiunsu Cantacuzineştii cu un doftor şi să-l fie otrăvit” (p. 52).

Orice citare instituie o distanță critică, un efect „autonim”, metadiscursiv, însă, asociată cu falsa naivitate, creează efectul înalt ironic, pe care l-au subliniat majoritatea comentatorilor cronicii (vezi ironia ca mențiune, Sperber/Wilson 1978: 399-421). Este o ironie subtilă, care rareori deviază în izbucniri sarcastice, şi care prezervă, în modul socratic (falsă necunoştere, simulare a ignoranței), ideea de obiectivitate:

3.1.5. În sfârşit, o altă strategie de construcție a identității discursive, relevantă pentru discuția de față, se referă la *caracterul nonimpozitiv al aserțiunilor:*

> (4) „Deci cine va ceti şi le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia, aşa va face” (p. 7).

În termeni pragmatici, acest caracter nonimpozitiv poate fi asociat cu strategiile politeții negative, traducând dorința de a respecta libertatea de interpretare a receptorului şi a elimina orice sugestie de constrângere intelectuală. Adesea, Neculce afectează că se abține de la a formula o judecată morală, invitând cititorul să participe la construcția comentariului evaluativ:

> (5) „Şi-ntorcându-să Gavriliță înapoi, îndat-au şi murit. Dzic să-l fie otrăvitŭ Şerban-vodă. *Caută de-cmu înainte de vedzi ce s-au lucrat zavistia şi răutatea în Moldova şi-n Țara Muntenească, de pizma lui Şerban-vodă ş-a Cupăreştilor, ce-u avut veche*” (p. 100).

Prin strategiile şi procedeele discutate mai sus, Neculce îşi construieşte imaginea discursivă de cronicar obiectiv, onest, trăsături extrem de importante

[15] Cf. Authier-Revuz 1984: 103; Maingueneau 2007: 167.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

atunci când se încearcă impunerea anumitor reprezentări într-un spațiu public. Dincolo de validitatea judecăților exprimate, încrederea într-un vorbitor depinde de calitățile pe care acesta le probează discursiv; pentru receptorul antic, credem şi pentru cel medieval trei calități prevalau: înțelepciunea practică, virtutea şi bunăvoința (cf. Aristotel, *Retorica*, II 1378 a 5).

Vom încerca, în continuare, să ilustrăm cum se conturează imaginea grecului pe fondul acestor strategii de subliniere a credibilității cronicarului.

4. Imaginea grecului

4.1. *Strategii de disociere*

Principala strategie de disociere este desemnarea etnică obligatorie, cum se observă din exemplele de mai jos:

(6) „Ilieş-vodă, ficiorul lui Petru-vodă, după ce s-au turcit, dzic să fie rămas o fată creştină după moartea lui. Şi au luat-o *un grec mare, bogat*, vestit la Poartă, anume Scarlat, carele şi sulgeria împărătească o ținè el. Şi cine s-au născut dintru acè fată, mai gios arată la rândul său" (p. 14)

(7) „Duca-vodă era *de moşie din Ţara Grecească*, de la Rumelia, şi, viindu aice în țară de copil, au slujit la Vasilie-vodă în casă şi la alți domni, păn-au agiunsu la boierie mare" (p. 37)

(8) „Dac-au mazilit caplan-paşe pe Dumitraşco-vodă la Ţuțora, au vinit domnu Antonie-vodă Ruset, iară *grec țărigrădean*, rudă cu Dumitraşco-vodă" (p. 60)

(9) „Ş-au ales din capete dintre dânşii ş-au pus giudecători şi polcovnici şi sotnici i le-u pus şi-n locul lui nemesnic, în loc de hatman, să le poarte de grije lor, anume Ene Gredinevici, omŭ slujit, ştiindu limbă căzăcească, *de neamul lui grec*" (p. 69)

(10) „Prins-au şi *pe un grec*, nepot de sor' lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut şi l-au îmbrăcat cu sucman negru şi l-au triimis de l-au închis la Cetate la Neamțu" (p. 191-192).

În aparență cu rol informativ, marcajul etnonimic are implicații argumentative intrinsece[16]. Indicarea invariabilă, în aproape toate contextele, a atributului etnic creează o opoziție, inițial neutră, apoi prin insistență, conotată negativ, între boierii/domnitorii autohtoni şi cei străini/greci. Astfel, se induce receptorului un orizont de aşteptare, care facilitează ulterior introducerea unor evaluări puternic negative.

[16] Vezi precizările din Kerbrat-Orecchioni (2005: 134 şi urm.): „Dénommer X, c'est le catégoriser; c'est donc en construire une representation, et tenter d'en imposer une vision particulière."

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

4.2. *Imaginea negativă este disimulată în presupoziții*

Strategiile de implicitare, între care disimularea în presupoziții a punctului de vedere, au o eficacitate discursivă recunoscută[17]. Spre deosebire de evaluările introduse ca aserțiuni, evaluările disimulate în presupoziții implică ideea unui punct de vedere mutual acceptat, a cărui veridicitate nu mai trebuie să fie probată. Utilizarea polemică a presupozițiilor se bazează pe caracterul lor esențial: dreptul recunoscut locutorului, în deontologia lingvistică, de a impune un cadru ideologic schimbului verbal, de a modela universul de discurs (Ducrot 1991: 97). Prin urmare, prezentând informația sub formă de presupoziții, cronicarul afectează a nu mai fi responsabil de evaluarea negativă, ci doar purtătorul de cuvânt al unor opinii comune. Există mai multe clase de declanşatori, corelate cu gravitatea evaluativă:

4.2.1. Declanşatorii de presupoziții sunt *structuri concesive*, introduse mai ales de locuțiunea conjuncțională *măcar că*, pentru a desemna originea etnică. Această precizare apare în contexte în care grecii sunt evaluați pozitiv, după codul de valori al lui Neculce, adică acționează în favoarea boierilor pământeni şi nu impun noi taxe:

(11) „Ştefăniță-vodă vrând odată să scoată fumărit pe țară câte şase orți de casă, şi înainte vreme era obicei de da numai câte un leu de casă, iar Toma vornicul şi cu Iordachi, frate-său, Cantacozineştii nu-l lăsa să-l scoată mai mult decât un leu şi-i dzicè să nu facă obicei nou, că nu-i bine. Iar Ştefăniță-vodă îndată s-au mâniiat şi au scos hamgeriul şi s-au răpedzit să dè într-înşii, şi ei au fugit din casă afară. *Măcar că acei boieri era greci, dar să punè tare pentru țară şi pentru obicei nou să nu să facă*, că obiceiele cele noao fac răsipă țărilor şi peire domnilor" (p. 26)

(12) „Şi încuscrindu-să Dabije-vodă cu Iordachi, l-au pus spătarŭ mare, şi n-au spătărit vreme multă ş-au murit Iordachi spătarul, care cu multă pofală şi cu mare jele despre toți pemintenii l-au îngropat înŭ Bărnovschii, că, *măcar că era grec, omŭ strein, dar era om bun; să punè tare pentru peminteni la domnie*" (p. 32-33)

[17] Aşa cum a fost descris de Oswald Ducrot (1991: 90 şi urm.), actul ilocuționar de a presupune constă în a impune destinatarului un anumit univers de discurs – distinct de informațiile asertate în interiorul acestui univers. Orientând presupozițiile, locutorul se angajează asupra valorii lor de adevăr şi se situează într-un anumit raport cu interlocutorul. Presupozițiile sunt scoase din discuție şi nu pot fi negociate; ele conferă conținutului exprimat garanția evidenței, antrenând deducția valabilității ipotezelor avansate. Pentru funcția persuasivă a presupozițiilor, vezi şi Sbisà 1999: 492-509.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

(13) „Antonie-vodă, *măcar că era grec şi strein ţărigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementean, că nice un obiceiu rău în ţară în dzilele lui n-au făcut*, ce încă şi câte au găsit de alţii rele multe au lăsat” (p. 65).

Incluse în structuri concesive, atributele pozitive devin calităţi excepţionale, nereprezentative pentru grupul de referinţă din care face parte personajul caracterizat astfel; deşi individul este valorizat, contrastul instituit nu face decât să sublinieze proiecţia negativă asupra comunităţii sale etnice.

4.2.2. Mai puternice sunt structurile concesive care includ o evaluare morală negativă prezentată sub forma unei *presupoziţii existenţiale:*

(14) „Iară când au fost a patra dzi, după ce-au şădzut în scaun, au boierit boierii după obicei, anumi: pus-au pi Costantin Costachi sin Gavriliţă vel-logofătŭ, iarăşi cum au fostu logofătŭ, pi Iordachi Cantacozino vel-vornic di Ţara de Gios şi pi mine, Ioan Neculce, iarăş vel-vornic di Ţara di Sus, pi Costantin Psăolus hatman, pe *Grigoraşco vel-postelnic, grec ţarigrădan, din toţ greci acestor 2 domni, el mai bun şi mai înţelept şi cilibii, nămai tot hire de grec. Precum este hire mai ales de lup decât de dulău, aşè şi el nu era lup, decât să pricepè mai mult dulău decât de lup. Nămai nu avè prè multă treceri la stăpân, după cum îi era slujba bună şi omenia*” (p. 335).

Această evaluare, *hire de grec*, funcţionează ca o descriere definită (presupoziţia declanşată: există o fire a grecilor şi numai a lor); explicitarea care urmează, în termeni pe cât de pitoreşti, pe atât de subiectivi, se obiectivează astfel, Neculce nemaifiind aparent responsabil de ea (cf. ex. 15, unde sintagma *urâciunea grecilor* funcţionează ca un declanşator al presupoziţiei „grecii sunt urâţi de oameni, pentru caracterul şi faptele lor”):

(15) „Iară în al triile anŭ a domniei lui, la vleato 7180, rădicatu-s-au Hânceştii cu toţi odorheienii şi lăpuşnenii cu oaste asupra lui, *pentru urâciunea grecilor ce adusesă prè mulţi de la Ţarigrad*. Şi mai ales pentru Cupăreşti, ce era aice în ţară. Dece viind Hânculŭ şi cu Durac sărdariul aice în Ieşi, cu toate oştili, strâga să prindză pe *greci*, să-i omoare” (p. 40).

4.2.3. Structurile comparative presupun ideea unei echivalenţe logico-semantice între doi termeni*;* schema lor conceptuală poate fi ca atare utilizată retoric, pentru a forţa o apropiere subiectivă şi a impune o anumită reprezentare a realităţii:

(16) „Deci neprietinii lui Velicico atunci au şi aflat vreme de-au dzis lui Cantemir-vodă: «De vreme că te-i grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzeşte de-l omoară, că, dè scăpă viu, mâne, poimâni el ne omoară pe toţi». Şi el încă îndat-au ascultat şi l-au scos noaptea de i-au tăiat capul denaintea porţâi. *Pentru bineli ce-au dat ştire Velicico lu Iordachi visternicul, de-au fugit cînd vrè să-l omoare Cantemir-vadă, acum i-au mulţămit şi Iordachi visternicul într-acesta chip, ca un grec*” (p. 110).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

Structura comparativă declanşează presupoziția lipsei de recunoştință a grecilor. Constatarea finală, formulată ca o concluzie obiectivă, are puternice efecte ironice, convertind antifrastic trădarea în recunoştință grecească. Slujirea grecească este de altfel sinonimă cu serviciul neloial, cu trădarea, după cum putem deduce şi din exemplele (17) şi (18):

(17) „Şi triimisă şi la Panaitachi postelnicul Moruna, în Țara Leşască, de-l luo asupra sa, pentru greşeleli ce făcusă lui Antohi-vodă, că nu i-a hi nemic. Şi după ce-au vinit în țară, l-au triimis înainte în Dobrogea, în tâmpinarea lui Antiohi-vodă. Şi atunce puțintel l-au mustrat Antiohi-vodă ş-apoi l-au iertat. Şi-l ținè în mare cinste şi milă, căci era om harnic la slujbe, de ştiè rândul turcilor, după cum s-au dzis mai sus. Slujiè *ca un grec, după cumu-i îmbla vremea*" (p. 174-175)

(18) „Aşijdere şi pe Panaitachi Morona biv-vel-postelnic, carei era gata la toți domnii, *de slujiè dreptu, şi le priè lor, iar nu ţărâi, greceşte, şi pe urmă, după slujbă, îi pârâè*. Tâmplatu-s-au de era bolnav, şi aşè cu pătaşca l-au luat simenii de la gazdă, de l-au dus la-nchisoari, la simeni, şi tot acolo l-au ținutŭ păn-au vinit Mihai-vodă. Şi după ce-au vinit, în scurtă vreme au pus de l-au zugrumat acolo, la odăile simenilor, dzicând că pe toți domnii pâreşte. Această mulțămită şi plată au avut Panaitachie de la Mihai-vodă pentru harzul ce-au făcut cu mâna lui la împărăție, de l-au poftit domnu la domnia întăiu" (p. 183-184).

Istoria sfârşitului postelnicului Panaitachi Morona, la porunca lui Mihai-vodă, pe care îl ajutase cu ani în urmă să ia domnia, nu este lipsită de tâlc, dregătorul cu o veche reputație de delator având parte el însuşi de un act de nerecunoştință, aşa cum subliniază ironic Neculce. Trădările şi pârele repetate îl făcuseră însă nedemn de încredere şi periculos, domnitorul descotorosindu-se pur şi simplu de el. În caz că suntem tentați să calificăm drept malițioase comentariile cronicarului, nu trebuie omis avertismentul implicit al acestei relatări: trădarea nu este doar imorală, ci şi nerecomandată ca atitudine, oricât de mare ar fost bunăvoința şi magnanimitatea domnitorilor, aceştia trebuind să ia în calcul propria siguranță, câtă vreme depindeau de judecata arbitrară a otomanilor.

4.2.4. În următoarele două exemple, *construcțiile parantetice, declanşatoare ale unor presupoziții factive*, îi permit autorului transferul evaluării negative în sfera informațiilor de fundal, considerate evidente, consensuale. Modelul cognitiv al comentariului explicativ (a cărui formă esențializată este definiția) constă în a transpune o noțiune mai puțin cunoscută în termeni comuni, în a adecva descrierea unui aspect al realității dintr-un sistem de referință oarecare la sistemul de referință al receptorului:

(19) „Şi aşè au socotit şi n-au vrut să facă zapis şi au lăsat de-au iernat tătarâi în țară. Dar aceste voroave nu-s nemic, fără cât *Dumitraşco-vodă, fiindu grec tălpiz şi fricos, cu piele de iepure la spate, şi neavându nice o milă de țară, punè pricini asupra boierilor ş-a lui Miron, că sfătuiescu şi-i bine să iernedze tătari şi ei n-au priimit să facă zapis.*

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

Dar lui îi era voia şi siliè spre acela lucru, că să temè să şadză în Ieşi, să nu vie nescarivai poghiazuri să-l iè din Ieşi" (p. 56)

(20) „Iar hatmanul cu oastea, precum mai susŭ scrii, nici giumătate de ceas n-au zăbăvit şi s-au şi-ntorsu înapoi, *fiind grec cu pele de iepuri la spate*. *Au fugit toată noaptea, făcându-să dzuă la Bistriță, negonindu-l nime, nici vădzând pre nime, după cum este vorba că nu fac toate muştile mere.* Că, când s-au tâlnit cu oastea nemțască, tremura de frică şi vrè să fugă. Iar turcii, vădzând că vrè să fugă, au început a-l sudui ş-au scos şi sabiile asupra lui, să-l taie" (p. 355).

Comentariile explicative au un potențial persuasiv implicit, aşa cum putem observa din exemplele anterioare. Epitetele deloc flatante atribuite lui Dumitraşco-vodă şi hatmanului grec sunt prezentate drept atribute identitare ale unei întregi colectivități etnice, într-o mişcare retorică de generalizare despre care am mai vorbit şi pe care o vom mai consemna. Credem totuşi că în aprecierea laşității greceşti, Neculce se face ecoul unei percepții mai generale, recurgând la o expresie care ni se pare aproape clişeizată (grec *cu piele de iepure la spate*). Rangurile boiereşti presupuneau în epocă şi obligații militare concrete[18] (Neculce ajunge el însuşi hatman), de aici dezgustul nobilimii autohtone pentru „vitejia" grecilor, care primeau titluri pe criterii de rudenie sau de interese, deşi mulți dintre ei, foarte probabil, erau departe de a avea virtuți războinice. Episodul fugii nebune a hatmanului grec toată noaptea, fără a fi urmărit, trebuie să fi fost povestit cu amuzament şi dispreț în nenumărate ocazii de boierii modoveni la focurile de tabără, intrând poate în folclor.

4.3. *Narațiunea ca strategie argumentativă*

Cronica lui Neculce nu este o simplă relatare, ci dezvoltă nuclee narative, urmate de o secțiune finală, unde este formulată succint o judecată morală[19]. Aşa este în exemplul (21) povestea doamnei Ducăi-vodă, amăgită de un grec, care conturează imaginea grecului seducător, înşelător nu numai în viața publică, dar şi în cea privată. Observăm aceeaşi modalitate de a extinde asupra unui grup trăsături individuale:

(21) „Iară doamna Ducăi-vodă, vădzind aşè, s-au dus cu toată casa ei la Țarigrad. Aşè au început a o apuca datornicii, unii de o parte, alțâi de alta, cu feluri de feluri de priceni, ş-a o îngrozi, ş-a o închide, ş-a o jăcui, care cum putè, agiungând-o osânda creştinilor. Care

[18] Vezi Georgescu 1992: 39: « Boierii datorau domnului, ca în orice societate feudală, „slujbă" în Țara Românească, „credință şi slujbă" în Moldova, obligații vasalice de natură în primul rând militară.» Semnificativ pentru decăderea militară a Principatelor sub domniile fanariote este desființarea vechii organizări militare, în 1739, de către Constantin Mavrocordat (cf. Georgescu 1992: 86).

[19] Pentru aspectele pragmatice ale narațiunii literare, vezi Ionescu-Ruxăndoiu 1991: 38-40.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

> mai pe urmă au vinit şi mai la mare osândă şi ocară, *c-au amăgit-o un grec, de s-au măritat după dânsul*. Având è doi ficiori şi patru fete, n-au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână decât tânără. Şi după ce-au mărsu *dup-acel grec, au amăgit-o* de-au dat bani şi odoară câte-u mai avut, de-au dat turcilor de l-au pus beiu la Mana. Şi au mai şedzut vro săptămână cu dânsa, păn' ş-au făcut cheful, şi s-au dus la Mana, dzicând c-a duce-o şi pe dânsa. Şi aşè vro doi, trei ani au şădzut acolo şi n-au mai triimis la dânsa să o iè, păn' s-au hainit şi el de la turci. Iar è, la bătrâneţe, au rămas şi săracă, şi ocărâtă de voroava oamenilor, şi cu o casă plină de copii. *Aşè au plătit şi Dumnedzău Ducăi-vodă, pecum au făcut şi el altora*" (p. 82).

Funcţia argumentativă a naraţiunii este aici bine exploatată. Este tipul de persuasiune cu care omul medieval este familiarizat, fixat într-o schemă conceptuală, modelul primar fiind, fără dubiu, narațiunile evanghelice, hagiografiile şi cărţile populare. Prin această grilă de lectură, Neculce conferă unor istorii personale, anecdotice, o valoare morală şi exemplară, ieşind aparent din sfera bârfelor mărunte, a amănuntului picant şi neesenţial. Altfel spus, caracterul anecdotic al povestirilor personale este transfigurat, sublimat de funcţia lor morală şi didactică. Narațiunea capătă valoarea unui argument prin exemplificare sau a unuia prin analogie (cf. Olmos 2014). Relaţia dintre discursul narativ şi cel argumentativ, deşi evidentă în textele cele mai vechi ale umanităţii, textele mitice şi religioase (deosebit de clar în parabole), şi comentată în *Retorica* lui Aristotel[20], nu a fost readusă în discuţie decât relativ recent, în general paradigma conceptuală modernă inducând ideea de incompatibilitate între caracterul logic-raţional pe care îl presupune argumentaţia şi caracterul emoţional, subiectiv, estetic al narațiunii (pentru o discuţie pe larg, vezi şi Danblon *et alii*. (eds.) 2008; Olmos 2014). În crearea acestei false dihotomii, a intervenit probabil şi insuficienta distincţie între factual şi ficţional, narativul fiind asimilat încă în tradiţia şcolară genurilor ficţionale (epos, roman, nuvelă). În realitate, orice discurs narativ poate avea o finalitate argumentativă, fie că este vorba de discursurile istoriografice, narațiunile cu rol exemplificator din oratoria politică sau judiciară[21] sau de narațiunile personale din comunicarea curentă (povestirile conversaţionale), studiate de sociolingvistică şi pragmatica interacţională.

Exemplul (22) dezvoltă tot un nucleu narativ cu doi boieri pământeni, care fug din ţară ca mercenari, iar apoi, în această calitate, pradă Moldova. Se spovedesc unui călugăr grec, care îi denunţă.

---

[20] Aristotel vorbeşte în *Retorica* despre calitatea argumentativă a parabolelor şi a fabulelor (*muthos* or *logos muthikos*) şi le include în lista exerciţiilor retorice preliminare (*progymnasmata*). (*Retorica* II, 20 1393b 25 – 1394a 25, cf. şi Olmos 2014: 196-197). De asemenea, Aristotel inventariază narațiunea printre mijloacele de persuadare ale discursului epidictic, subliniind că acesteia trebuie sa i se confere o valoare etică (*Retorica* III, 1416 b 16 – 1417 b 20).

[21] Argumentul prin exemplu este inventariat de Perelman şi Olbrechts-Tyteca printre argumentele bazate pe structura realului (Perelman/Olbrechts-Tyteca 1957/2008: 351). În general, exemplul este utilizat în argumentare pentru a formula o regulă pornind de la un caz/cazuri izolate, pe baza unui raţionament de tip inductiv (cf. Perelman/Olbrechts-Tyteca 1957/2008: 476).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

(22) „Atunce având nemțâi oaste cu turcii încă de la Beci, şi tot bătè nemțâi şi să lățâè. Dece şi leşii era la un cuvânt cu nemțâi şi da lefe moldovenilor. Să dusesă mai toți moldovenii, boierinaşi şi slugi boiereşti, slujitori şi viniè de jăcuiè în țară. Venisă 3 sirghi, ce fusesă chesăgii, la Duca-vodă aice în țară, să slujască, anume Ilei şi Stanciu şi Dima Iurucu. Ispoveduitu-s-au la un călugăr în Gălați, *grec, trecînd Dunărea. Şi acel călugăr i-au pârât la Duca-vodă, de le-au luat 70 de pungi de bani şi multe odoară scumpe.* Şi pe urmă ş-au găsit vreme de s-au dus în Țara Leşască, şi aceie au bătut pe Velicico hatmanul la Baie. Şi făcè multe poghiazuri şi răutăți țărâi, că era oameni harnici. Şi aşè s-au tâmplat într-un poghiaz, de i-au împresurat mulțime de tătari. Stanciul au perit acolo în războiu, iar cielalți au scăpat cu multe rane. Dece dintr-acele rane s-au spăriiat şi s-au dus în Țara Nemțască, de-au agiunsu acolo de era cap la împăratul nemțescu pe 20 de sârbi. Iar Dima Iuruc mai pe urmă ş-au făcut pace ş-au vinit în țară, de era baş-bulubaş la Costantin Duca-vodă. Ş-au perit şi el de foc, împreună cu Totoiescu,vel-căpitan, când s-au aprins ierbăria în Ieşi. *Videți acmu ce-au făcut acel dohovnicŭ grec! D-è dragul să te ispoveduieşti la dânşii!*" (p. 95).

La prima vedere, pare un mod subiectiv de a dirija sensul moral al unei istorisiri, concluzia ironică a lui Neculce vizând doar fapta călugărului grec, nu şi faptele neloiale, în fond, ale moldovenilor. În acest caz însă, primează gravitatea greşelilor, trădarea spovedaniei, act unilateral şi protejat prin legământ divin, fiind scoasă în evidență înaintea trădărilor mai lumeşti, deci pardonabile, ale boierilor pământeni. Concluzia ironică a cronicarului este în acord cu mentalitatatea lumii sale, modelată după tipare creştine, unde virtuțile şi păcatele sunt ierahizate şi sunt mai imputabile celor învățați (călugărilor) decât laicilor. Tendențios la Neculce rămâne modul de a transfera grupului greşeala individuală, fară niciun fel de motivație. Observăm în secvența finală trecerea insidioasă de la desemnarea singulară: „Videți acmu ce-au făcut *acel dohovnic grec!*" la o majoritate etnică nedefinită, generică: „D-è dragul să te ispoveduieşti *la dânşii!"*.

4.4. *Portretul narativizat*

Talentul portretistic i-a consolidat lui Neculce reputația literară în detrimentul celei istoriografice, mulți comentatori punându-i la îndoială obiectivitatea[22]. Unul dintre personajele cele mai pitoreşti este, desigur, Dumitraşco-vodă Cantacuzino. Reproducem fragmentul mai jos:

[22] Călinescu (1982: 25) vorbeşte despre „complexitatea pamfletară" a portretelor de domni la Neculce şi afirmă: „Portretul neculcean stă la mijloc între caricatură şi tablou". Şi mai tranşant, Nicolae Manolescu subliniază, comentând aceste portrete, lipsa de obiectivitate a cronicarului, spiritul „batjocoritor", „ipocrit", gândirea „meschină şi rudimentară": „Neculce are limba ascuțită şi nu cruță pe nimeni"; „La liniile clasice ale portretului cronicăresc, Neculce adaugă bârfa groasă"; Neculce ar dezvolta în cronica sa un portret de domni „*lumesc*, [...] în deosebire de cel eroic de la predecesori, [...] el priveşte pe oameni mai ales prin prisma defectelor lor" (Manolescu 1997: 75, în italic în orig.). „Cu excepția lui Dosoftei, toate portretele sunt răutăcioase"

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

(23) „*Dumitraşco-vodă era un om bătrân, grec ţărigrădean de neamul lui, de Catacozoneşti. Şi mai nainte vreme fusesă visternic mare şi-n Ţara Muntenească, la Gligori-vodă. Şi era om nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaş de cei de la Fener din Ţarigrad. Şi dup-aceste, după toate, era bătrân şi curvar*. Doamna lui era la Ţarigrad, iar el aice îşi luasă o fată a unei rachierițe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Aniţa, ţiitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ţinè în braţi, de-o săruta şi o purta cu sălbi de galbeni şi cu haine de şahmarand, cu şlic de sobol şi cu multe odoară împodobită. Şi era tânără şi frumoasă şi plină de suleiman, ca o fată de rachieriţă. Şi o triimitè cu carăta damnească, cu siimeni şi cu vornici şi cu comşi dzuoa amidzidze mari pe uliţi, la feridiu şi pe la mănăstiri şi pe la vii, în primblări. Şi făcè şi pe boieri de-ş triimitè giupânesăle cu dânsa. Şi după ce viniè de la primblări, triimitè giupânesilor daruri, canavețe, bilacoase, căce i-au făcut cinstea de-au mărsu cu dânsa în primblare. Şi după ce s-au mazilit, au luat-o cu dânsul ş-au dus-o în Ţarigrad cu dânsul ş-au măritat-o dup-o slugă a lui, după un grec. *Căutaţi, fraţi iubiţi cetitori, de videţi ce este omenia şi curvia grecească! Că el, de bătrân, dinţi în gură n-avè. Dimineaţa îi încliè, de-i punè în gură, iar sara îi descliè cu încrop şi-i punè pe masă. Carne în toate posturile cu turcii depreună mânca.* Oh! oh! oh! săracă ţară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceştia ai avut! Ce sorţi de viiaţă ţ-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag până astădzi în tine, Moldovă! Şi din vreme în vreme tot s-au mai adaos spurcateli de obiceiuri, carei mai înainte s-or pomeni cineş la rândul lor” (p. 85-86).

Viziunea lui Neculce este una dinamică: el surprinde personajul în devenirea sa, extrăgând din biografia acestuia elementele caracteristice şi esenţiale. Sucesiunea de atribute negative: „şi era om *nestătător la voroavi, tălpiz, amăgitor, geambaş* de cei de la Fener din Ţarigrad”, care culminează cu: „şi dup-aceste, după toate, era *bătrân şi curvar*”, este argumentată cu o secvenţă narativ-explicativă, foarte concentrată, în care cronicarul consemnează faptele scandaloase, prin lipsa de decenţă şi etichetă ale lui Dumitraşco-vodă. Iritantă şi inacceptabilă pentru cronicar, ca şi pentru contemporanii săi, al căror purtător de cuvânt se face, este expresia publică a viciului domnitorului fanariot, reprobabilă fiind nu atât slăbiciunea în sine pentru ţiitoarea Aniţa, cât turpitudinea nedisimulată, sfidarea normelor morale şi sociale, desconsiderarea instituţiei căsătoriei şi a rangurilor boiereşti.

Portretul lui Dumitraşco-vodă este personalizat, însă, la un punct retoric, el devine generic, luxuria acestuia fiind atribuită unei întregi colectivităţi etnice: „Căutaţi, fraţi iubiţi cetitori, de videţi ce este *omenia şi curvia grecească*!”. Aşa cum Neculce procedează consecvent când accentele negative devin foarte putenice, el se adresează retoric cititorului, luându-l drept martor şi partener al evaluării sale.

Portretele narativizate sunt un bun prilej pentru cronicar de a-şi desfăşura retorica antigrecească. Istoria ridiculizării lui Mavrodin paharnicul este urmată de un şir de reflecţii despre firea şi moravurile grecilor, formulate în termenii cei mai

(Manolescu 1997: 76). Cu toate acestea, „lui Dimitrie Cantemir, Neculce îi face un portret excepţional, din care abilitatea şi forţa de seducţie ies bine în evidenţă” (Manolescu 1997: 76).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

categorici şi urmate de îndemnul adresat cititorului de a verifica hronograful grecesc spre a se convinge că istoria lor e un lung şir de trădări şi delaţiuni:

> (24) „Şi la purcesul lui Dumitraşco-vodă din Iaşi s-au făcut mari gâlcevi şi calabalâcŭ. [...] Şi la ieşitul din curtea domnească, Dumitraşco-vodă arăta fantazie, de dzicè surleli şi trâmbiţeli şi bătè dobeli. *Dar năroadele tot îl suduiè şi-l hitcăiè şi arunca cu pietri şi cu lemne după dânsul. Şi cu această cinste frumoasă au ieşit Dumitraşco-vodă din Moldova.* Şi i s-ar fi căzdut pre cale şi mai mare cinste să pitreacă, că de la dânsul s-au scornit hârtiile, el le-au scos întâi, de este acel madem bun şi până astădzi în Moldova. Aşijdere la acè gâlceavă prins-au Fliondor armaşul la gazdă pre un *grec*, anume Mavrodin păharnic, şi l-au bătut şi l-au dezbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeşa. Şi l-au legat şi l-au pus pe un cal îndărăpt cu faţa spre coada calului, şi didese coada în mâini, de o ţinè în locŭ de frâu. Şi-l ducè prin mijlocul târgului la Copou la primblare şi-l priviè tot nărodul dzioa amiadzădzi mare. Şi-i dzicè ficiorii ce-l ducè: « Dzi, *grece*, cal murgu la fântâna Bordii », iar el nu putè dzice « cal murgu la fântâna Bordii », ce dzicè « alogo murgo sto fântâna Bordii ». Iar slugile lui Fliondor îi da palme şi-i dzicè: « Dzi *grece*, bine; nu dzice aşè ». Acest fel de zeefet frumos i-au făcut. Şi după ce au vinit Cantemir-vodă, iar l-au mai bătut şi l-au surgunit. Iar apoi la Costantin Duca-vodă iar au vinit în ţară, de au fost vistiernic mare. Şi mai pe urmă iar l-au prinsu Antiohii-vodă Cantemir, şi l-au jecuit, şi l-au pus şi în ocnă. *Şi la Mihai-vodă iar au vinit în ţară, de au trăit până ce au murit de bătrân, şi nu s-au mai putut curăţi ţara de dânsul. Aşijdere tâmplatu-s-au şi alt grec la mazilia lui Antonie-vodă Rusăt, anume Palaloga, de l-au luat cu pielea gol din feredeu şi pre acela, de să pomeneşte până astădzi.* Şi la Alecsandru-vodă Iliiaş iar, ce au păţit Batişte şi alţii, şi la alţi domni! Şi în Ţara Muntenească de câteva ori în câteva rânduri s-au tâmplat grecilor de au păţit necinste şi răutate. Şi nu s-au mai putut curăţi aceste doao ţări de dânşii. *Aşè socotescu eu cu firea mè această proastă: când a vrè Dumnedzeu să facă să nu fie rugină pe fier, şi turci în Ţarigrad să nu fie, şi lupii să nu mânânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici greci în Moldova şi în Ţara Muntenească, nici or fi boieri, nici or putè mânca aceste doao ţări, cum le mânâncă.* Iar alt leac n-au rămas cu condeiul mieu să mai pomenescu, ca să pot gâci. *Focul îl stângi, apa o iezăşti şi o abaţi pe altă parte, vântul când bate, te dai în laturi, într-un adăpost şi te odihneşti, soarele întră în nuor, noaptea cu întunerecul trece şi să face iar lumină, iar la grec milă, sau omenie, sau dreptate, sau nevicleşug, nici unele de aceste nu sînt, sau frica lui Dumnedzău. Numai cându nu poate să facă rău să arată cu blândeţe, iar inima şi firea, tot cât ar putè, este să facă răutate. Căutaţi de cetiţi la hronograful grecescu, de vă încredinţaţi şi mai bine, pe când au fost grecii puternici şi împărăţia era a lor, ce făcè pre atunce şi ce lucra !*" (p. 91-92).

Ambele episoade, avându-i ca protagonişti pe Dumitraşco-vodă şi pe un anume paharnic Mavrodin, pun în evidenţă lipsa de ruşine a grecilor, stăruinţa lor în viciu şi greşeală, insensibilitatea morală a acestora în faţa ridiculizării populare. Sunt aspectele frapante şi emblematice pentru societatea veacurilor al XVII-lea şi al XVIII-lea, pe care cronicarul ţine să le ilustreze. Portretele şi inserţiile narative obiectivează accentele critice, justificând izbucnirile retorice ale cronicarului.

Referitor la raportul public-privat în cronica lui Neculce, s-a remarcat deseori, nu întotdeauna pornindu-se de la premise favorabile, primatul anecdoticului, perspectiva individualizantă şi aparenta incapacitate a

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

cronicarului de a oferi o viziune sociopolitică sintetică asupra evenimentelor (vezi, în special, Manolescu 1997: 74). Nu credem însă că acest mod de a vedea lucrurile era specific sensibilității premoderne. Distincția public-privat[23] nu era operantă pentru cronicarul antic, nici pentru cel medieval, importante pentru ei nu erau forțele şi constrângerile sociale ce acționau asupra individului (de altfel, acestea sunt discutabile constructe teoretice pozitiviste), ci forța individului de a-şi transcende condiția, astfel încât viața sa în ansamblu sau anumite evenimente personale să capete o valoare exemplară. Altfel spus, expresia particulară a vieții individului era strâns împletită cu expresia sa publică (dacă nu chiar prevalentă față de aceasta)[24]. Atunci când istoricii premoderni inserează evenimente particulare despre un împărat, rege sau curtean oarecare, scopul lor nu este să ofere un intermezzo anecdotic, ci detalii semnificative despre personajul descris, adesea evenimentele private condiționând faptele la scară istorică. Revelatoare este *Istoria secretă* a lui Procopius, pe care autorul mărturiseşte că nu o scrie spre amuzamentul urmaşilor, ci pentru a dezvălui „dedesubturile“ şi „pricinile” (cauzele ascunse) ale evenimentelor relatate de el în cărțile anterioare.[25] Neexistând anumite norme retorice sau un tabu explicit privind viața personală, fiecare istoric era liber să combine toate tipurile de informații de care dispunea potrivit înclinațiilor şi scopurilor sale discursive (estetice, informative, morale etc.). În opinia noastră, Neculce relatează aceste istorii personale în scop argumentativ, pentru a ilustra disoluția moravurilor din timpurile sale în raport cu vremurile trecute (un *topos* medieval). Că el reuşeşte să le dea expresivitate şi să le valorifice estetic este un punct auxiliar al construcției sale retorice şi narative.

Tot prin prisma ambiguității raportului public-privat în epoca medievală trebuie să interpretăm şi accentele patetice din pasajele comentate, care au întreținut de altfel reproşurile, frecvente, privind lipsa de obiectivitate a cronicarului (exemplele 23, 24, vezi şi *infra* exemplul 28). Lamentațiile lui Neculce repugnă sensibilității moderne, care cultivă, în discursul istoric, ca

[23] Pentru clarificări teoretice privind distincția public-privat, vezi Habermas 2005: 51-75.

[24] Vezi şi considerațiile lui Bahtin privind raportul public-privat din romanul antic grec, care reflectă un raport inversat față de standardele moderne: „Interesant aici este faptul că evenimentele vieții particulare nu depind şi nu sunt interpretate prin prisma evenimentelor social-politice, ci, dimpotrivă, evenimentele social-politice capăta semnificație [...] numai datorită relației lor cu evenimentele vieții particulare” (Bahtin 1982: 323).

[25] „Am povestit, cum am putut, întâmplările petrecute până acuma în războaiele purtate de poporul roman, rânduind toate aceste fapte după timpuri şi la locuri potrivite; iar amănuntele din cartea de față vor fi scrise în alt chip, deoarece voi înfățişa lucruri care s-au desfăşurat pretutindeni în împărăția romanilor. De vină e împrejurarea că nu le puteam da la lumină, cum trebuie, câtă vreme trăiau încă cei care le făptuiseră. [...] Apoi în multe din faptele povestite în cărțile de mai înainte am căutat să las la o parte dedesubturile şi pricinile; iar cele rămase nepovestite până azi, din câte am scris în trecut, vor fi arătate în lucrarea de față” (Procopius, *Istoria secretă*, I, 1-3).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

versiune a discursului oficial, atitudinea sobră şi reținută, aparent imparțială. Tiparul mental şi cultural premodern presupunea însă manifestarea afectivă nedisimulată, adesea emfatică şi convențională, atitudinea individuală transparentă, extrovertită, constituind norma sociodiscursivă, intracomunitară[26]. Absența unei reacții emoționale în fața unor acțiuni susceptibile să suscite sentimente diverse (dragoste, milă, ruşine, ură etc.) putea fi considerată indiferență şi insensibiliate morală, lipsă de comuniune şi empatie, riscând să fie sancționată ca atare de publicul acelui veac. Desigur, dincolo de această libertate de expresie, gradul de implicare emoțională a unui autor depindea de factori psihologici, de mediul cultural în care acesta se formase şi de influențele primite, de experiența lui de viață.

Revenind la portretele narativizate, trebuie amintit, de altfel, că Neculce are şi personaje pozitive printre domnitorii greci, între care se detaşează Antonie-vodă. Figura domnitorului este evocată cu căldură şi compasiune, cronicarul laudând, în mai multe rânduri credința, blândețea, generozitatea şi cumpătarea acestuia:

(25) „Dac-au mazilit caplan-paşe pe Dumitraşco-vodă la Ţuţora, au vinit domnu Antonie-vodă Ruset, *iară grec ţărigrădean, rudă cu Dumitraşco-vodă. Acesta, dac-au vinit în scaunul domniei, fiindu bun şi milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnedzăieşti, beserici, să rămâie pomană.* Au dires clopotnița la Sfetei Neculaiu, o au şindilit peste tot şi au făcut zidŭ împregiur şi au zugrăvitŭ pristolul, cum să vede, şi au adus şi apă pe vale, păn-în zidul aceştii beserici, carei pe urmă cu vremea s-au astupat, netocmind-o nime" (p. 60-61)

(26) „Antonie-vodă, *măcar că era grec şi strein ţărigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementean, că nice un obiceiu răŭ în ţară în dzilele lui n-au făcut, ce încă şi câte au găsit de alţii rele multe au lăsat. Numai* la toți domnii să află câte un musaip om răŭ. Aşè şi la Antonie-vodă era o rud-a lui, anume Alicsandru Ramandei, postelnic mare, *grec simăţŭ, mândru, nebun, lacom.* Trecè peste toți, nu cunoştè pre nime, având trecere şi cinste la Antonie-vodă. Dar încăşi, pecum văd acmu, musaipii la domnu, nu numai streini, ce şi de a noştri moldoveni, carei au cinste şi sint aproape la domni, au întrecut cu dzece părți cu răutatea şi neomenia pe Ramandiiu, că Ramandiiu nice un obiceiu răŭ n-au îndemnat pe domnu să facă, nice au făcut. [...] Fost-au şi ficiorii lui Antonie-vodă dezmerdați. Fără frică îmbla prin țară, cu mulți ficiori de mazâli, nebuni, strânşi cu dânşâi, de făcè multe giocuri şi beţâi şi nebunii prin târguri şi prin sate boiereşti, de lua femeile şi fetele oamenilor cu de-sâla, de-ş râdè de dânsăle, ce nu numai a oameni proşti, ci şi a oameni de frunte. Ce, de şi obliciè Antonie-vodă, încă nu le dzicè nemic şi nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era.

[26] Vezi Stoica 2012: 419: „Analiza contextual-semantică a termenilor afectivi [...] confirmă o dublă ipostază a experiențelor afective în epoca veche: afectul este o realitate hibridă: individuală şi colectivă, trăirea individuală este dublată permanent de o proiectare exterioară, fiind împărtăşită şi eventual adaptată intracomunitar". În epoca veche predomină „profilul cultural transparent, extrovertit, în care emoția trebuie exteriorizată, manifestată, transmisă, recunoscută, decodificată şi împărtăşită în cadrul comunității, în conformitate cu un cod semiotic de comportament expresiv fixat prin tradiție, circumscris cultural" (Stoica 2012: 421).

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

> Şi pentr-acie poate în osândă mai pe urmă Antonie-vodă au căzdut. *C-au mărsu boieri la Poartă de l-au pârât prè tare la Poartă, cu multe năpăşti, în loc de bine ce au făcut Antonie-vodă ţărâi, de n-au scos nice un obiceiu rău. Cu acest fel de mulţămită boierii i-au mulţămit, că l-au închis turcii, şi l-au bătut, şi l-au căznit cu fel de fel de cazne.* [...] Şi l-au făcut de au dat 1000 de pungi de bani şi mai bine. Şi după ce l-au slobodzitu-l turcii să margă la casă-ş, şi apropiindu-se de casă-ş, numai ce-au vădzut că-i arde şi casa; şi puţintele odoară ce-i mai scăpasă, mistuite în casă, au arsu şi acele.Vedeţi păcatul şi osânda la ce aduce pe om la vreme de bătrâneţe: sărăcie şi cazną! *Cât au mai trăit, cu milostenie îş ţinè viiaţa lui, şi ficiorii lui, la mare lipsă, să hrăniè cu păscăria în Ţarigrad. Dar şi boierii cee ce l-au pârât, încă nemic nu s-au mai ales de casăle lor.* L-Alicsandru Buhuş hatmanul, nemic nu i s-au ales de casa lui şi de ficiorii lui, care să vede şi păn-astădzi. Aşijdere şi Miron Costîn logofătul, cându au pus Costantin Cantemir-vodă de i-au tăiat capul în Roman, ce-i poveste scrisă înainte la rându. Dzicè şi strâga în gura mare că nu-i vinovat cu nemic lui Cantemir-vodă şi pere pe dreptate. Numai osânda lui Antonie-vodă îlŭ goneşte, şi pentr-acee piere, că l-au pârât pe strîmbătate. Şi alţâi mulţi ca acesta. *Dece bine-r fi, fraţilor, să nu vă îndesaţi a pârî domni, că-s stăpîni şi pomăzanici a lui Dumnedzău. Măcar de v-ar şi poronci domnul atunce, care-i stăpînitor, încă din cele drepte să le mai împuţinaţi, iar năpăşti să nu puneţi, că osânda nu să iartă, nice trece pe mulţi*" (p. 65-66).

Drama vieţii bunului domn străin, supus torturii în temniţele turceşti după ce fusese pârât pe nedrept de boierii pământeni (complot la care a participat şi Miron Costin), sărăcia şi milostenia sa după mazilire, trebuie să-l fi impresionat profund pe cronicar, în exemplul (27) relatarea transfigurându-se şi preluând treptat tonul patetic al hagiografiilor (lecturi obligatorii în epocă). Pasajul final, în care se aminteşte pedeapsa divină dată boierilor nedrepţi, conturează o naraţiune cu o puternică forţă morală, emoţionantă şi pentru cititorul de astăzi.

Însă, spre deosebire de portretele negative, calităţile rămân aici aplicate unui personaj, nu se transferă grupului:

> (27) „Fugit-au atunci Gavriil păharnic la Bugeag, şi multe vorbe rele au grăit către sultanul şi către hanul pentru Grigorie-vodă. Iar pe urmă l-au dat lui Grigorie-vodă de grumadzi. Ce Grigorie-vodă nu i-au făcut nici un rău şi l-au iertat, nici s-au uitat la ocărâle ce-i făcusă şi la ponturile ce-i scrisesă Gavriil. Uitaţi-vă acmu, fraţilor, câtă ocară au avut Grigorie-vodă de la aceşti boieri atunce! Iar el i-au iertat, şi fără zăbavă, încă pe unii i-au şi boierit, de-au fost la cinstea dintăi. *Un domnu strein, şi câtă milă au arătat!*" (p. 311-312).

Atributele pozitive ale lui Antonie-vodă sau Grigorie-vodă sunt însoţite invariabil de desemnarea lor ca alogeni, în contexte opozitive: „*Un domnu strein*, şi câtă milă au arătat!" (presupoziţia: *domnii streini nu au milă*) sau concesive: „Antonie-vodă, *măcar că era grec şi strein ţărigrădean, dar era mai bun domnu decât un pementean*" (vezi şi *supra*, 4.2.1.). Modul în care este inserată evaluarea pozitivă lasă de înţeles totodată caracterul izolat al acestor calităţi într-un anturaj etnic: revelator este fragmentul reprodus în exemplul (26), unde cronicarul contrapune imediat figurii luminoase a domnitorului

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

Antonie-vodă imaginea negativă a postelnicului Alicsandru Ramandei, „grec simățŭ, mândru, nebun, lacom”.

4.5. *Ideologie personală/de grup. Polifonia enunțiativă*

Este însă greu de crezut că atitudinea lui Neculce este neapărat şi cea a clasei sale (Neculce, cum am mai spus, nu se identifică deloc cu oamenii simpli). În exemplul (28), vocii cronicarului îi este contrapusă o altă voce, pe care o putem distinge din fragmentele de discurs raportat, citaționale. Secvența reprodusă mai jos este profund dialogică, în sens bahtinian, poziția ideologică antigrecească susținută de cronicar interferând polemic cu poziția favorabilă grecilor, susținută de o parte a boierimii locale:

(28) „Oh, oh, oh! săracă Țară Moldovă şi Țară Muntenească, cum vă pitreciț şi vă dezmerdaț cu aceste supărări, la aceste vremi cumplite, şi făr’ de milă de stăpânii noştri, care singuri noi ț-am poftit şi ț-am aflatŭ! Nu ne săturam de domni de țară, nici de măritat fetele după peminteni, ce dzâcèm că-s proşti şi săraci. Şi alergați la cei străini, *greci, de-i apucaț cari de cari să vă hii gineri, că-s cilibii şi bogaț, şi le dați moşii şi-i punèț în capul mesâi.* Iacă la ce am vinit! Aceste, *adivărat că ne-au făcut cilibii la toate,* cu lacrămi pre obraz şi cu suspinuri la Dumnădzău strâgând. Iar altă puteri, făr-a suspina la Dumnădzău, n-au rămas. Ia priviț pre țările megieşilor cum țin pre cei străini! Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. *Şi pentru acee trăiesc prostimea lor păn-acmu necălcată.* De-ş dau vo fată după vun străin, prè cu greu, dar moşan nu-l priimăscu, nici la sfat. Şi pita ce o mânâncă, cu vărsari de singe şi cu multă ostineală şi grijă şi slujbe, o mâncă streinii prentr-alte țări” (p. 360-361).

Este interesant cum alege Neculce să opereze separația formală a vocilor: într-o primă fază enunțarea pare să fie solidară, exprimată de persoana I plural: „*Nu ne săturam* de domni de țară, nici de măritat fetele după peminteni”, verbul *dicendi* introduce perspectiva străină: „*ce dzâcèm* că-s proşti şi săraci”, pentru ca în secvența următoare disocierea ideologică să afecteze formal discursul, exprimat deja la persoana a II-a plural: „*şi alergați la cei străini, greci,* de-i apucaț cari de cari să vă hii gineri, *că-s cilibii şi bogaț,* şi le dați moşii şi-i punèț în capul mesâi”. În următoarea secvență, tonul devine polemic, cronicarul recontextualizând critic perspectiva ideologică străină: „Aceste, *adivărat că ne-au făcut cilibii la toate,* cu lacrămi pre obraz şi cu suspinuri la Dumnădzău strâgând”. Şi mai departe, argumentându-şi punctul de vedere în favoarea ginerilor autohtoni, „pemânteni”, needucați şi fără maniere („proşti”), dar, se presupune, cinstiți, Neculce citează ironic punctul de vedere opus: „Ia priviț pre țările megieşilor cum țin pre cei străini! Le dau di mâncat, iar la sfat sau în capul mesâi nu-i pun, nici îi amestecă. *Şi pentru acee trăiesc prostimea lor păn-acmu necălcată*”. Desigur, în această argumentație antigrecească, este proiectată din nou o înaltă perspectivă etică: grecii sunt de neam bun, educați şi bogați, dar

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

profund corupți. În ierahia morală creştină, pe care Neculce o aduce în prim-plan, dincolo de această polemică, cinstea este o virtute, iar bogăția, fala şi trufia – atribute negative, vicii de care trebuie să ne ferim.

Disocirea enunțiativă permite sesizarea în cronica lui Neculce a unei atitudini contrare față de greci, dispusă cumva în fundal, dar cu atât mai semnificativă. În fapt, mişcarea pro-grecească era dominantă în epocă, de unde accentele patetice ale discursului cronicarului, obligat să asiste neputincios la abdicarea interesată a conaționalilor săi de la prerogativele lor legitime. Mişcarea retorică extem de abilă a lui Neculce, care asigură obiectivitatea cronicii sale, este de a asocia valorile morale spiritului autohton, iar pe cele imorale străinilor (grecilor) şi mai ales de a-şi susține cu agumente valide discursiv (prin exemplificări concrete, foarte plastic puse în evidență) poziția sa ideologică. O poziție care exprimă destul de bine o percepție populară, atestată nu atât în texte, cât fixată în limbă, de semantismul special cu care neogrecescul *chiverno* „a guverna", „a administra" l-a dobândit în limba română după epoca fanariotă: „a se căpătui", „a se îmbogăți rapid"[27].

5. Concluzii

Cronica lui Neculce se face purtătoarea unor valori morale (cinste, loialitate, cumpătare, credință) în acord cu imaginarul etic al epocii sale. Discursul se structurează după unele dominante mentale, evaluările fiind dispuse strategic în planul presupozițiilor, ca şi cum ar corespunde aşteptărilor unui anumit public. Neculce îşi creează în acest mod o identitate discursivă de boier autohton onest, obiectiv şi patriot care este pusă în balanță cu imaginea străinului, a grecului corupt, neloial, lacom, trufaş. Repetăm, *ethosul* se referă la o „corporalitate subiectivă", este o proiecție pe care cronicarul o configurează, proiecție filtrată prin reprezentările mentale, sociodiscursive, ale unei comunități. Astfel, Neculce reuşeşte să-şi obiectiveze discursiv percepția negativă asupra grecilor, iar faptul că această percepție poate fi suspectată de subiectivism devine neesențial.

Alimentată din istoriile orale şi legendele populare, din anecdote şi bârfe, cronica lui Neculce este mai realistă şi mai autentică decât construcția literară livrescă, mai exactă în privința datării evenimentelor, a lui Miron Costin, de exemplu, sau decât cele ale majorității istoricilor moderni, care îşi propun să aşeze faptele într-o paradigmă potrivit unui model teoretic preconstruit; este realistă în sensul istoriei mentalităților, pentru că ne permite să întrezărim imaginarul acestei epoci, modul propriu în care moldovenii veacului al XVIII-lea gândeau şi se raportau la evenimente. Prin tehnica sa intertextuală, vocea auctorială permite vocii publice, veselă sau disprețuitoare, amalgamată şi

[27] Preluăm acestă notă etimologică din Georgescu 1992: 89.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

necenzurată, să-şi facă simțită prezența, iar perspectivei narative să se obiectiveze. Neculce este el însuşi un personaj integrat în acest tablou, nu o figură critică exterioară, cu o viziune mai mult sau mai puțin tezistă; de aceea, relatările lui au relief şi expresivitate şi consonează cu celelalte voci şi perspective evaluative ale veacului său.

Construcția argumentativă în cronica lui Neculce se face prin narațiune, la nivel macro- şi microtextual, scopul autorului fiind nu numai relatarea evenimentelor în ordinea lor cronologică, dar şi extragerea unui sens etic din aceste evenimente. Deşi acest aspect este subliniat de majoritatea comentatorilor, unii dintre ei caută totuşi în opera lui Neculce observație social-politică, proiectând critic asupra acesteia o perspectivă istoricistă pe care omul veacului al XVIII-lea nu avea cum să o aibă[28]. O observație a lui Auerbach referitoare la modul specific anticilor de a considera lucrurile (pornind de la *Analele* lui Tacitus) este valabilă de fapt pentru întreaga istoriografie europeană prepozitivistă, modelată după criiterii morale şi spirituale, nu după explicație sociologică şi economică de tip raționalist: „[Anticii] nu vedeau forțe, ci vicii şi virtuți, succese şi erori; modul cum puneau ei problema nu este evoluționist, nici din punct de vedere spiritual, nici material, ci moralist" (Auerbach 2000: 39). Privită în acest sens, cronica lui Neculce este expresia perfect coerentă a istoriografiei premoderne, în care perspectiva subiectivă este o parte esențială a construcției retorice şi istorice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Amossy, R., A. Herschberg Pierrot, 1997, *Stéréotypes et cliché : langue, discours, societé*, Paris, Nathan.
Amossy, R., 2000, *L'argumentation dans le discours. Discours politique, littérature d'idées, fiction*, Paris, Nathan Université.
Aristotel, 2004, *Retorica*, Bucureşti, Editura IRI.
Auerbach, E., 2000, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*, Iaşi, Polirom.
Authier-Revuz, J., 1984, «Hétérogénéité(s) énonciative(s)», în *Langage*, n° 73, pp. 98-111.
Bahtin, M., 1982, *Probleme de literatură şi estetică*, Bucureşti, Editura Univers.
Barthes, R., 1957, *Mythologies*, Paris, Seuil.
Breton, Ph., 2003, *L'argumentation dans la communication*, Paris, Éditions La Découverte, coll. « Repères ».

[28] Deşi admite că „nu ne putem aştepta de la Neculce la o observație ştiințifică a fenomenelor" (1977: 331), Al. Piru (1977: 330) consideră însă ura cronicarului față de greci drept o expresie a protestului său „celui mai vehement [...] împotriva uneltelor dominației otomane" (1977: 330); în sens contrar, i s-a reproşat lui Neculce faptul că omite să consemneze începerea domniilor fanariote, un eveniment care nu ar fi trebuit sa treacă neobservat unui istoric (Mazilu 2005: 156). La rândul său, Nicolae Manolescu afirmă că Neculce nu are capaciatea lui Costin de a sesiza esențialul şi nici ierarhia corectă a evenimentelor. [...] Informațiile de ordin anecdotic primează asupra celor economice, politice sau sociale (1997: 74). De altfel, Nicolae Manolescu pare a duce contradicția critică la extrem atunci când îl consideră pe Neculce „un prozator înnăscut, ca nimeni altcineva în întreaga noastră literatură *medievală*", reproşându-i totuşi neînțelegerea reformelor [iluministe] ale lui Petru cel Mare, spiritul autohtonist, antieuropean şi anti-universalist (1997: 73-74). (subl. n.)

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

Cavillac, C., 1995, «Vraisemblance pragmatique et autorité fictionnelle», în *Poétique*, nr. 101, pp. 23-46.
Călinescu, G., 1982, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Minerva.
Charaudeau, P., 2005, *Le discours politique. Les masques du pouvoir*, Paris, Vuibert.
Danblon, E., E. de Jonge, E. Kissina, L. Nicolas (éds.), 2008, *Argumentation et narration*, Bruxelles, Editions de l' Université de Bruxelles, coll. „Philosophie et société.
Ducrot, O., 1991, *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Paris, Hermann.
Duțu, Al., 1982, *Literatura comparată şi istoria mentalităților*, Bucureşti, Univers.
Genette, G., 1987, *Seuils*, Paris, Seuil.
Georgescu, V., 1992, *Istoria românilor*, Bucureşti, Humanitas.
Habermas, J., 2005, *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, Bucureşti, Comunicare.ro.
Hyland, K., 2005, *Metadiscourse, Exploring Interaction in Writing*, London, New York, Continuum.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1991, *Narațiune şi dialog în proza românească. Elemente de pragmatică a textului literar*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1997, „Structuri dialogale la cronicarii moldoveni", în LR, XLVI, nr. 1-3, pp. 119-124.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Bucureşti, Editura All Educațional.
Kapferer, J.-N., 1993, *Zvonurile*, Bucureşti, Humanitas.
Kerbrat-Orecchioni, C., 2005, *Le discours en interaction*, Paris, Armand Colin.
Maingueneau, D., 2007, *Analyser les textes de communication*, Paris, Armand Colin.
Manolescu, N., 1997, *O istorie critică a literaturii române*, Bucureşti, Fundația Culturală Română.
Mazilu, D. H., 1991, *Vocația europeană a literaturii române vechi*, Bucureşti, Minerva.
Mazilu, D. H., 2005, *Studii de literatură română veche*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Olmos, P., 2014, „Classical Fables as Arguments: Narration and Analogy", în H. J. Ribeiro (ed.) 2014: 189-208.
Pageaux, D.-H., 1994, *La litterature generale et comparée*, Paris, Armand Colin.
Perelman, C., L. Olbrechts-Tyteca, 2008, *Traité de l'argumentation. La nouvelle rhétorique*, Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles.
Piru, Al., 1977, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.
Ribeiro, H. J. (ed.), 2014, *Systematic Approaches to Argument by Analogy*, New York, Dordrecht, London, Springer International Publishing.
Sbisà, M., 1999, "Ideology and the persuasive use of presuppositions", în J. Verschueren (ed.) 1999: 492-509.
Sperber, D., D. Wilson, 1978, «Les ironies comme mentions», în *Poétique*, 36, pp. 399-412.
Stoica, G., 2012, *Afect şi afectivitate. Conceptualizare şi lexicalizare în româna veche*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Ştrempel, G., 1982, *Introducere*, în Neculce, Ion, *Letopiseţul Țării Moldovei şi O samă de cuvinte*, Ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel ştrempel, Bucureşti, Minerva.
Verschueren, J. (ed.), 1999, *Language and Ideology*. Selected Papers from the 6th International Pragmatic Conference, vol. I, Antwerp: International Pragmatic Association.

Surse

Neculce, Ion, *Letopiseţul Țării Moldovei şi O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv, de Iorgu Iordan. Ediția a II-a revăzută, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.
Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*, ediție critică, traducere şi introducere de H. Mihăescu, Editura Academiei RSR, 1972.

BDD-A7016 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)

BDD-A7016 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:00 UTC)